

Ustvarjalke

Temo 57. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture je spodbudil Seminar, ki je bil posvečen letu 1918. Refleksija leta 1918, zlasti konca prve svetovne vojne, ki jo je sprožil pohlep po denarju, moči in prevladi ter zaslepljeno prepričanje, da je napredek neustavljiv in v vseh ozirih v dobrobit človeštvu, me je vodila k premisleku o položaju žensk v preteklih sto letih: njihovemu položaju in vlogi v evropski družbi. Stara Evropa, »razkošna kraljica«, kakor jo Kosovel imenuje v *Ekstazi smrti*, je bila zanj politični pojem in sinonim za izkoriščevalski kapitalistični sistem. V predavanju, ki ga je imel 23. februarja 1926 na literarnem večeru v Zagorju, je Kosovel dejal, da mora »kakor vsaka krivica, tekom let propasti«. Pred začetkom prve svetovne vojne je imela Evropa gmotne težave, ki jih je nameravala rešiti z vojaškim posegom, po koncu vojne pa se je družba pod pritiskom vojnih grozot, smrti in trpljenja skušala reformirati. Reforme so zajele kulturno, politično, družbeno, gospodarsko področje, razpadli so štirje veliki imperiji: nemški, ruski, turški in avstroogrski, v Rusiji se je pod pritiskom oktobrske revolucije uveljavil komunizem. Kako pomembno vloge so ženske prevzele že med prvo vojno, ki je bila po oceni Ota Lutharja prva totalna vojna, saj je spremenila vsakdanje življenje civilnega prebivalstva, navade in običaje ljudi, osvetljujejo številni zgodovinski viri. Spremenjeni sta bili tako podoba kakor vloga žensk: odhod mož na fronto je »omogočil« njihovo emancipacijo. Poprijeti so morale za moška dela, postati glava družine, se bojevati za preživetje svojih družin. Z začetkom vojaške mobilizacije je veliko brezposelnost prebivalstva nadomestilo hudo pomanjkanje delovne sile, kar je vodilo do množičnega zaposlovanja žensk tudi v državnih službah in tradicionalno moških poklicih. Eno pomembnejših del, ki so ga takrat opravljale ženske, je bilo poučevanje, delovale so na vseh ravneh izobraževanja, a prejemale nižje plače kot njihovi moški kolegi, niso se smele poročati in niso prejele pokojnine. Prepoved poroke je veljala, ker naj bi se ženske lahko razdajale tujim otrokom le, če niso imele svojih. Antonio Gibelli opozarja, da delovni »emancipaciji« ni sledila večja osebna svoboda žensk: kljub odsotnosti moških, primernih za vojsko, so doma večkrat ostajali starejši družinski člani, ki so v skladu s tradicijo dosledno izvajali svojo avtoritarno vlogo v družini. Poleg tega ni manjkalo niti moralistov in tradicionalistov, ki so ženskam izkazovali svoje nezaupanje in odklonilni odnos. Marta Verginella s sodelavkami kljub temu meni, da je prva vojna z množično vključitvijo žensk ponudila temelj njihovega splošnega priznanja v družbi in s tem spremenila pogled na njihovo družbeno vlogo. Proces pa ni bil lahek. Leta 1921 je bilo na Slovenskem zabeleženih 49.182 vojnih vdov z nepreskrbljenimi družinskimi člani.

Christine de Pizan, ena prvih pisateljic, ki je ustvarjala pol stoletja pred izumom tiska, v 15. stoletju v Parizu, in ena redkih izobraženih žensk svojega časa, je v svojem delu z naslovom *Mesto žensk* med drugim opozorila na pomen izobraževanja deklet. Pri nas je šele splošna šolska odredba

Marije Terezije leta 1774 uvedla obvezno osnovnošolsko izobraževanje za vse otroke. Več kot 200 let kasneje imamo ženske v povprečju višjo izobrazbo kot moški. Izobraževanje je danes dostopnejše in čeprav ni edini pogoj za posameznikovo uspešnost, prodornost, kritičnost in samostojnost, naštetu olajšuje in podpira. Položaj ženske v družbi, kulturi, na političnem, gospodarskem in socialnem področju se je v zadnjih stotih letih spremenil. Če so se takrat šolali zlasti moški, sem leta 2017 na podelitvi slovenističnih diplom nagovorila izključno diplomantke.

Ženske so tekom zgodovine premagovale številna neenakopravna razmerja, v katera so jih silile družbene okoliščine, a so si kljub izpostavljenosti slabšim možnostim, krivicam in poniževanjem postopoma izborile svoje mesto v družbi. Z družbeno angažiranostjo so dosegle, da uspešneje premagujemo predsodke o šibkosti spola in slabotnosti razuma – vse to je antično rimsko pravo pripisovalo ženskemu spolu. Današnje pravice in položaj žensk v družbi so rezultat tisočletnega boja na najrazličnejših področjih, boja izjemnih posameznic, ki so presegale povprečje in se borile z besedami, argumenti, zgledom. Tako so ob sprejetju majniške deklaracije, ko je jugoslovanski klub v dunajskem parlamentu dal polet zahtevam Slovencev po združitvi z drugimi južnoslovanskimi narodi, marca 1918 pod vodstvom Franje Tavčar in Cilke Krek izročile predsedniku Jugoslovanskega kluba Antonu Korošču spomenico z dvesto tisoč podpisov, vezanih v sedmih knjigah. Za ženske, ki niso imele posebnih političnih pravic, še zlasti ne splošne volilne pravice, je bil to prvi (uspešen) poskus množične politične mobilizacije, ki jo je pospešila prva svetovna vojna in začetek razpada monarhije. Akcijo za podporo Majniški deklaraciji so dodatno osmislile z dobrodelnostjo in izkupiček od prodaje deklaracijskega simbola, emajliranega bršljanovega lista, namenile skrbi za oslepele vojake. Članicam Splošnega ženskega društva pa je uspela agitacija za ožvitev Slovenske matice in slovenskega gledališča.

Prispevki v pričujočem zborniku vas spodbujajo k refleksiji in evalvaciji ženskega gibanja na relaciji med spolom in jezikom, s posebnim ozirom na različne vidike rabe jezika v funkciji spolne hierarhizacije, pa tudi na področju slovenske literature, hkrati pa osvetljujejo položaj ustvarjalke v slovenski umetnosti, znanosti in kulturi. V prepričanju, da zbornik lahko prispeva k strpnosti, razumevanju in toleranci do drugega ne glede na spol, raso, starost, spolno orientiranost, izobrazbo, socialni status in položaj, vas vabim k branju.

dr. Alenka Žbogar,
predsednica 57. SSJLK